



دستاوردهای دهساله

مؤسسه موضوع‌شناسی احکام فقهی

گفت‌وگو با حجت‌الاسلام والمسلمین فلاح‌زاده

حجت‌الاسلام والمسلمین محمدحسین فلاح‌زاده رئیس هیئت امنای مؤسسه موضوع‌شناسی احکام فقهی در گفت‌وگو با هفته‌نامه افق حوزه به تشریح فلسفه تشکیل و فعالیت‌های این مؤسسه از بدو تأسیس تا سال ۱۴۰۱ پرداخته است که مشروح آن را در ادامه می‌خوانید.

هـ **تأسیس مؤسسه از چه موقع و چگونه به ذهن شما رسید؟**

● فکر تأسیس مؤسسه موضوع‌شناسی تاریخش برمی‌گردد به حدود ۳۰ سال قبل که می‌دیدیم، یک‌سری موضوعات و مصادیق آنها برای مردم مبهم بود؛ همچنین در پاسخ بعضی از سؤال‌ها که از محضر مراجع معظم تقلید پرسیده می‌شد، با اما و اگر پاسخ داده می‌شد. براساس همین فکر، گاهی با برخی از دوستان که با ما هم‌فکر بودند، مشورت و صحبت می‌شد و بعضی دیگر نیز اظهار می‌داشتند که اساساً تشخیص موضوع وظیفه فقیه نیست؛ بلکه به عهده مکلف است.

تا اینکه به فکر افتادیم، مطالب را جمع‌بندی و به‌عنوان طرح تأسیس مؤسسه و یا مرکزی آماده کنیم؛ لذا پیش‌نویسی در حدود ۳۰ صفحه آماده شد در چهار بخش پژوهشی، آموزشی، ترویجی و نظارتی که بخش اول کار پژوهش و تحقیق در موضوعات را انجام بدهند. بخش دوم آموزش به طلاب، دانشجویان و عموم مردم، بخش سوم ترویجی که نمونه آن راه‌اندازی موزه دین و دنیاست و بخش چهارم بخش نظارتی است.

هـ **چه اقداماتی برای تنظیم طرح مؤسسه انجام گرفت؟**

● مرحله‌ی که برای تنظیم طرح تأسیس مؤسسه طی شد، از این قرار است:

❖ مشورت و نظرخواهی از برخی دوستان پژوهشگر و محقق از جمله حجج اسلام احمد مبلغی، احمد عابدی، رضا مختاری که در این خصوص اظهار نظر و مقاله نوشته بودند و همچنین برخی از فضلاء دیگر.

❖ مشورت با برخی از بزرگان و مراجع معظم تقلید از جمله حضرات آیات شبیری زنجانی، جعفر سبحانی، سیدمحمود هاشمی شاهرودی (رحمته‌الله) و...



برای ما بسیار امیدبخش و مسرت‌آمیز بود و ثانیاً فرموده بودند که برای کامل کردن طرح، مشورت کافی انجام بدهید و ما برای کامل کردن طرح، سراغ افراد صاحب‌نظر رفتیم و پیش‌نویس را طی نامه‌ای به حدود ۶۰ نفر از فضلاء، اساتید و نخبگان ارسال کردیم. با توجه به اینکه حضرت آقا مرقوم فرموده بودند: بودجه تقریبی آن را برآورد تقریبی کنید، اقداماتی صورت گرفت. با پیگیری برخی دوستان در مجلس و دولت بالاختص معاونت اداری مالی دفتر مقام معظم رهبری، بودجه‌ای برای راه‌اندازی مؤسسه تعیین شد و کارها آغاز گردید.

بعد از آنکه پیش‌نویس اساس‌نامه از سوی دفتر مقام معظم رهبری آماده شد و دوستان اساس‌نامه را بومی‌سازی کردند و به شورای عالی حوزه داده شد، مجوزه تأسیس مؤسسه، از سوی این شورا صادر شد و همچنین مجوز مؤسسه از سوی وزارت ارشاد نیز دریافت شد.

هـ **در دهه اول فعالیت مؤسسه با چه مشکلاتی مواجه بودید؟**

● مشکلات و سختی‌های ابتدای کار به‌خاطر این بود که کار موضوع‌شناسی آن هم به‌صورت سازمانی سابقه چندانی نداشت و تدوین اساس‌نامه و موضوع‌شناسی روشمند کار بسیار دشواری بود. با اینکه الحمدلله حوزه‌های علمیه از عالمان بزرگ و محققان ارجمندی برخوردار است و در موضوعات مختلف پژوهش‌ها و تألیفاتی انجام داده‌اند؛ اما در خصوص کار موضوع‌شناسی تا اندازه‌ای دچار محدودیت و مشکل بودیم.

مانعی که در اثnای کار پیش آمد، حذف بودجه بود و به‌خاطر اینکه با بودجه‌های اندک حوزوی نمی‌توان چنین مؤسسه‌ای را اداره کرد، مؤسسه ضربه سنگینی خورد که در اثر آن، بسیاری از پروژه‌ها نیمه‌تمام ماند و متأسفانه تلاش‌های مؤسسه به‌همین دلیل خیلی افول کرد؛ ولی با تلاش‌های دوستان این چراغ خاموش نند. امیدواریم که در آینده با مساعدت‌های مسئولان، کار به‌خوبی پیش برود.

هـ **نسبت به ارتباط با مراجع و فقها و مراکز علمی و مؤسسات چه اقداماتی صورت گرفته است؟**

● از آنجا که مؤسسه موضوع‌شناسی احکام فقهی خود را دستیار فقها می‌داند، از روز اول دیدارهایی با تمام مراجع معظم تقلید داشت و رهنمودهایی گرفت که بیشتر آنها ضبط و فیلمبرداری شده و این رهنمودها نصب‌العین قرار گرفته است.

یکی از کارهای بی‌سابقه و بسیار مبارکی که در مؤسسه صورت گرفت، این است که از دفتر مراجع معظم تقلید، یک نفر از بخش استفتائات را به‌عنوان عضو کمیته فقهی مؤسسه معرفی کرده‌اند که با حضور نمایندگان مراجع معظم تقلید، موضوعات پژوهش و بررسی شده و نتایج کار به اطلاع ایشان می‌رسد.

تاکنون جلسات زیادی در موضوعات مختلف برگزار شده و برکات خوبی هم داشته است؛ حتی گاهی فتاوی برخی از فقها مبتنی بر این پژوهش‌ها تغییر کرده و یا بر اساس آن فتوا دادند که یک نمونه آن، همین بحث حد مسافت شرعی است. علاوه بر آن تاکنون حدود۴۰۰ فقه‌نامه با مراکز و مؤسسات حوزوی و دانشگاهی و برخی نهادها به امضا رسیده که برخی از آن‌ها حتی به عقد قرارداد و فعالیت‌های دوجانبه منتهی شده و برخی از پژوهش‌های مشترک هم به چاپ رسیده است.

یکی دیگر از اقدامات، دیدارهایی بوده است که دوستان همکار مؤسسه اعم از پژوهشگران و همکاران با مراکز علمی و پژوهشی و حتی صنعتی داشته‌اند. امیدواریم مؤسسه موضوع‌شناسی بتواند، دسترسی برای فقهای بزرگوار و مراجع معظم تقلید و همچنین خدمت‌گزار ی برای نهادهای مختلف نظام اسلاری باشد و همچنین یآوری برای مکلفان در عمل به وظیفه شرعی آنها. ان‌شاءالله

هـ **دستاوردهای دهساله گذشته مؤسسه چه بوده است؟**

● مهمترین دستاورد مؤسسه فعالیت‌های بنیادینی است که انجام گرفته؛ یعنی زیرساخت‌ها اعم از اساس‌نامه و اسناد بالادستی و راه‌اندازی مؤسسه. دستاورد دیگر تهیه لیست مفصلی از موضوعاتی است که باید درباره آنها پژوهش صورت پذیرد.

اقدام بعدی فعالیت‌های پژوهشی که تاکنون برخی از آنها انجام شده است و برخی هم در دست انجام است، هرچند به‌خاطر مشکلی که در بودجه پیش آمد، ما سیر نزولی داشته‌ایم. از دستاوردهای دیگر به تصویب رساندن دانش موضوع‌شناسی به‌عنوان دانشی نو در انجمن اصول حوزه بود و برگزاری دوره‌های مختلف آموزش مباحث موضوع‌شناسی، یکی دیگر از دستاوردها برگزاری جلسات و رایزنی با مرکز مدارج علمی حوزه برای تدوین پایان‌نامه‌های موضوع‌شناسانه بوده است.

هـ **چشم‌انداز مؤسسه موضوع‌شناسی را چگونه می‌بینید؟**

● الحمدلله افق را روشن می‌بینم. مؤسسه موضوع‌شناسی احکام فقهی و فعالیت موضوع‌شناسانه آینده درخشانی خواهد داشت.

در بسیاری از دروس خارج، عنايت به مباحث موضوع‌شناسانه دو چندان شده است. بحمدالله برخی از مراکز پژوهشی هم در کنار کارهای پژوهشی خودشان، به بررسی یک سری موضوعات احکام فقهی پرداخته‌اند.

ضمن ارج نهادن به فعالیت‌های علمی سایر مراکز امیدواریم، در پژوهش‌ها به‌گونه‌ای عمل شود که نتیجه‌بخش باشد و از کار تکراری هم پرهیز شود.

ان‌شاءالله مؤسسه موضوع‌شناسی احکام فقهی با رفغ برخی از مشکلات مال و بهره‌گیری از عقبه علمی حوزه که از رهنمودهای رهبر معظم انقلاب هم بوده، گام‌های مؤثرتری بردارد. باید توجه کنیم که یکی از فعالیت‌هایی که وحدت حوزه و دانشگاه را تجلی می‌بخشد، همین فعالیت موضوع‌شناسانه است. باید این دو نهاد مقدس؛ یعنی حوزه و دانشگاه دست به دست هم کار موضوع‌شناسی فقهی را به‌خوبی انجام بدهند و نتایج معتبری را به فقهای بزرگوار عرضه کنند تا فتوا و حکم شرعی مشخص و وظیفه دست‌اندرکاران و مکلفان به خوبی روشن بشود.

نتایج هشتمین مسابقه پژوهش گروهی رشد حوزه‌های علمیه خواهران اعلام شد

علمی و کاربردی در بخش ویژه فراخوان گنجانده شود. «اثربخشی حوزه‌های علمیه خواهران به‌ویژه در نهاد خانواده» و «راهکارهای ترویج الگوهای معنوی در جامعه» دو موضوع بخش ویژه در هشتمین دوره بود که مورد استقبال قرار گرفت؛ به‌طوری‌که ۳۷۵ موضوع در این بخش به ثبت رسیده است؛ علاوه بر اینکه ۵۲۸ اثر هم در موضوعات مرتبط با زن و خانواده به نگارش درآمده است.

البته این موضوعات، علاوه بر مسائلی است که در هر استان، به‌عنوان آسیب‌های بومی استانی مورد پژوهش و مذاقه قرار می‌گیرند.

هـ **مشارکت و نتایج این دوره از مسابقه رشد، به چه شکل بوده است، لطفاً آمار و اطلاعاتی ارائه نمایید.**

● به‌لطف خداوند سبحان، در هشتمین دوره فراخوان «مسابقه پژوهش گروهی رشد»، آثار مقبول و مؤثری از سوی گروه‌های فعال پژوهشی سراسر کشور، به «اداره فعالیت‌ها، مجامع و همایش‌های پژوهشی» واصل شد که آمار کمی و سطح کیفی آثار، نشان از دغدغه‌مندی و انگیزه قوی طلاب

البته در ادوار ابتدایی، با عنایت به این‌که طلاب گرامی،

تجربه‌ای از فعالیت‌های گروهی نداشتند و همچنین سابقه‌ای از انجام پژوهش پیمایشی در کارنامه فعالیت‌های پژوهشی آنان وجود نداشت، با اشتیاق و زحمت فراوان وارد این عرصه شدند؛ اما رفته‌رفته با استقبال و درخواست طلاب و پژوهشگران، کارگاه‌های پژوهش‌های پیمایشی در استان‌های مختلف برگزار شد و رونق این مسابقه، سال به سال فزونی یافت؛ به‌طوری‌که طی ۸ دوره سپری‌شده، حدود ۴۶ هزار طلبه در قالب گروه‌های پژوهشی، موفق به ثبت بیش از ۹۳۰۰ طرح پژوهشی شدند. این مسابقه علمی بحمدالله توانسته، زمینه رشد و شکوفایی استعدادهای پژوهشی طلاب و شناخت ظرفیت‌های علمی آنان را از طریق تشکیل گروه‌های پژوهشی بیش‌ازپیش فراهم آورد.

هـ **یکی از محورهای فراخوان‌های سالانه رشد، موضوعات «بخش ویژه» است، لطفاً در ارتباط با این بخش توضیحات تکمیلی را ارائه بفرمایید.**

● در دوره‌های مختلف تلاش شده، موضوعات و مسائل

آثار ماندگار



معرفی کتاب

«جامعه‌الاصول»، تألیف علامه، مولی محمدمهدی‌بن ابی‌ذر(مشهور به ملامهدی نراقی رحمته‌الله) متوفای (۱۲۰۹ ق)، به زبان عربی است.

این کتاب که شامل بخشی از مباحث اصول فقه است، پس از کتاب معالم‌الاصول و پیش از کتاب قوانین میرزای قمی رحمته‌الله تألیف شده است.

در این کتاب، اصول عملیه برائت و استصحاب و اصول لفظی مثل اصالةالحقیقة و نظایر آن و قواعد فقهی مثل اصالةالتطهارة و اصولی که در ذیل آنها وجود دارد، مورد بررسی واقع شده است.

ساختر و محتوا

کتاب، مشتمل بر یک خطبه، یک مدخل، ۱۲ فصل و یک خاتمه است.

محقق نراقی، در مدخل، اصطلاح «اصل» را قابل اطلاق بر ۱۹ چیز می‌داند که پاره‌ای از آنها عبارتند از: دلیل، قاعده، حالت راجحه، اصل برائت به‌معنای نفی حرمت و...

وی، در فصول دوازده‌گانه، به بررسی این امور می‌پردازد: اصل برائت به‌معنای اصل اباحه، اصل برائت به‌معنای اصالة عدم وجوب و استحباب، حکم شبهه در طریق حکم، استصحاب حال عقل ، استصحاب حال شرع، اصالة عدم تقدم حادث، اصل تمسک به عدم دلیل، اصل اخذ به اقل در صورت نبودن دلیل بر اکثر، اصالةالحقیقة در کلام، اصل نفی تخصیص و تقیید و نسخ و اشتراط، اصالت طهارت در همه اشیا و پاره‌ای از اصولی که در میان علما متداول است؛ ولی این اصول، داخل در اصول یادشده می‌باشند: مثل اصل عدم بلوغ آب به‌حد کر، اصل کفایت نکردن هیچ واجب و مستحبی از دیگری، اصل صحت در تصرفات مسلمان و...

مؤلف، در این کتاب، نظریات بزرگانی همچون سیدمرتضی در الذریعة، محقق در معتبر، علامه حلی در مبادی الاصول ، شهید در الذکری و القواعد والفوائد، شیخ طبرسی در احتجاج و دیگران را ذکر و بررسی نموده است و به تحلیل و بررسی تفصیلی نظریات شهید ثانی در تمهیدالقواعد، فاضل توتی در الوافیة، ملامحسن فیض کاشانی در الوافی، شیخ حر عاملی در الفوائد الطوسیه ، محقق خوانساری در شرح الدروس و محدث استرآبادی در الفوائد المدنیة و صاحب الذخیرة پرداخته است.

سخن آیت‌الله استادی

آیت‌الله استادی در خصوص این کتاب می‌نویسد :

مطالعه و آشنایی با این کتاب که توسط مجتهد عظیم‌الشان در سال ۱۱۸۰هـ نگاشته شده، این فائده را دارد که فضلاء گرامی‌که با همین مباحث در کتاب‌های رسائل شیخ انصاری رحمته‌الله و کفایة‌الاصول آخوند خراسانی و کتاب‌های متأخر از این دو آشنا هستند، می‌توانند با مقایسه میان این کتاب و آن آثار، تاحد زیادی به‌اندازه تأثیر کتاب‌های متأخر از آثار قبل از خود و نیز منتخ نبودن بسیاری از مباحث در آن دوران‌ها و نیز پیشرفت، توسعه و استحکام و منطقی‌تر شدن مباحث اصول فقه در این حدود دویست وپنجاه سال واقف گردند.

انگیزه تألیف

مرحوم نراقی در مقدمه کتاب می‌گوید: «چون عمده مدارک احکام شرعی و مسائل فرعی فقهی نزد امامیه دلیل‌هایی است که در اطلاق واژه اصل با هم مشترکند، از مدت‌ها قبل تصمیم داشتم، رساله‌ای شامل همه این دلایل‌ها و مباحث متعلق به آن بنویسم؛ اما موانعی مرا از این کار بازمی‌داشت تا اینکه در این زمان توفیق رفیق شد و نگارش آن را آغاز نمودم و چون این رساله، جامع جمیع اصول متعارفه متداوله نزد فقهای شیعه می‌باشد، نام آن را جامعه‌الاصول گذاشتم».

چاپ و نشر

کتاب جامعه‌الاصول سال ۱۳۸۰شمسی توسط آیت‌الله استادی مورد تحقیق قرار گرفته و توسط انتشارات سلمان فارسی در یک جلد به‌عربی چاپ شده است.

منبع: معرفی کتاب جامعه‌الاصول، استادی، رضا، پژوهش

های اصولی، زمستان ۱۳۸۲، شماره ۶، ص ۱۴۷-۱۳۴.